

PÉTER I. ZOLTÁN

Ady Endre érminszenti gyermekévei

Kultúra

Száznegyven éve született Érminszenten a magyar költészet nagy alakja, Ady Endre. Ebből az alkalomból a gyermekkorára emlékezünk.

„Születtem pedig, hajh, 1877. november hó 22. napján Szilágy megye Érminszent községében, a régi Közép-Szolnok vármegyének Szatmárral határos érmelléki kis falujában” – olvasható a költő 1913-ban megjelent önéletrajzában.

Ma már hiába keresnénk a térképen ezen a néven ezt a kis szilágysági falut, ugyanis 1957-ben nagy szülöttéről neveztek el. Azóta Ady Endre a hivatalos neve, és már nem Szilágy, hanem Szatmár megyéhez tartozik.

Papp Aurél festőművész leírása szerint az Ady család „kis nádfedeles háza utolsó volt a temető, a falu minden felekezetének közös temetője felé vezető úton, amelybe belekanyarodik a kis református templom felőli út.”

Amikor a költő szülei, Ady Lőrinc és Pásztor Mária összekeltek, az utcának a temető felé kanyarodó végén még üresen állott két háztelek. Ezeket és a hozzájuk tartozó kertet szerezték meg évek múltán a fiatal házasok, és szántóföldjeiket is egyre gyarapították. A paticsfalú, nádfedeles szülőházat a költő édesanyja, Pásztor Mária örökölte nagybátyjától, Kabay Gábortól, aki egyben nevelőapja is volt. Jellegzetes háromszögletű ház ez, a közepén levő pitvarból nyíló két földes szobával. Ehhez tartozott egy talán még ennél is kisebb, zsúpfedeles öreg parasztház, még Pásztor Mária nagypjának, id. Kabay Gábornak az idejéből, ezt azóta lebontották.

Ady Lajos úgy emlékezik később, hogy szülőházuk meglehetősen piciny volt. „Két szobás, pitvaros parasztház (a konyha és sütőház az azóta lebontott külön épületben volt), s szüleink évről-évre halogatták »jobb idők«-re a lakóház építé-

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

sét.” Erre majd csak később, 1908-ban kerül sor, akkor épült a több helyiségből álló „Ady-kúria”, amelyben a költőnek a sarki utcai szobát rendezték be.

A virágos udvarról Papp Aurél, az Ady fiúk játszótársa, a későbbi festőművész is megemlékezik. Szerinte ez a porta egészen más volt, mint a falu többi udvara, s szebb, mint a jobb módúaké és az uraké, ami a ház asszonyának a lelkét, az ő valódi lényét tükrözte: háza környéke, a kis öreg házá éppúgy, mint a később épített kúriáé, virágokkal és fenyőfákkal volt beültetve.

Nem volt mindig ilyen az Ady-porta, hiszen ugyancsak az előbb idézett festőművész – aki két évvel volt fiata-

labb Adynál – gyermekként még elég nagy kopár udvart látott itt, kevés melléképülettel. Amit még megfigyelt: „Istállójuk a két tehénkének szűk, de a nehéz téli időkben meleget adó. Kevés majorságuk mindig volt, mert úgy emlékszem Mari nénire, hogy mindig hozott valamit kék kötényében, tojást vagy két krumplit a kertből.”

Az Ady család a Pásztor Mária hozományából s a férj saját, pénzzé tett kis jussából szerzett mintegy 50 katasztrális holdnyi földön kezdett gazdálkodni. Mindvégig 50–70 katasztrális hold volt a birtokuk, s ez Érindszent határá-

ban, ahol igen rossz minőségűek a földek, szikesek, kiöntésesek, mocsarasok, igen sovány megélhetést nyújtott még a szorgalmas és jól gazdálkodó embernek is. Hol gyarapodott, hol meg leapadt ez a földterület, de fia életében nagyjából e két határ között mozgott Ady Lőrinc gazdasága. A család emelkedésének jele, hogy Ady Lőrinc 1906 és 1910 között tagja volt Szilágy megye törvényható-

sági bizottságának, Récsey János érmindszenti földbirtokossal együtt, az érszentkirályi körzet képviselőjeként.

A költő szülei

Ady a származásáról, felmenőiről 1909-ben publikált önéletrajzában így ír: *„Geográfia szerint a Szilágyságból jöttem, a régi Partiumból, tehát se nem Erdélyből, se nem Magyarországból. Családilag szintén se fentről, se lentől, küszködő, nemzetes, kisúri familiából, mely ezer éven át csak éppen hogy élt. Valamikor, régi írások szerint, jeles és gazdag família voltunk, de már a XV-ik században hétszilvások. Egy lóerejű gőg a lelkünkben jelzi ma már csupán azt, hogy több ügyességgel ma mi is dinasztiaik lehetnénk. Anyai részről csupa pap, diákos, poétás ember az őszám, a protestantizmus óta kálvinista. Anyai nagyapám pap volt abban a faluban, ahol születtem...”*

Az 1913-as életrajzában már részletesebben emlékezik az őseire: *„Az apám Ady Lőrinc, a belső Szilágyságból, Lompértről került ide, mikor édesanyámat, az egykori érmindszenti református papnak korán elárvult leányát, akit egy falusi kisbirtokos nagybácsi fogadott föl, feleségül vette. Az anyám családja ősi protestáns papi család, miként erdélyi kálvinista papleány, Visky-leány volt apai nagyanyám – nagyapám, Ady Dániel pedig a Wesselényiek számtartója s lompéрти földbirtokos. Az Ady-család egyébként – bár ez se fontos – a Szilágyság egyik legrégibb családja, ősi fészke Od, Ad, később Diósd, s a terjedelmes Gut-Keled nemzetségből való. Régi, vagyonos és rangos helyzetéből hamarosan lecsúszott a család, s már a XVI. századtól kezdve a jobbféle birtokos nemes úr kevés közöttük, de annál több a majdnem jobbágyosú, bocskoros nemes. De erős és büszke hagyományok éltek a familiában, s az apám, aki testvérei közül egyedül nem tudott megbarátkozni a kollégiumokkal, amelyekből mindig megszökött, gyerekeit bármi módon taníttatni akarta. Okvetlenül az izgatta titokban, hogy a család újabb fölemelését, amint illik, a vármegyén és vármegyei karrierék által csinálják meg – a fiai.”*

Anyai ágon harmadízíglén visszamenőleg kimutatható, hogy református papok Ady felmenői. De az anyai rokonság közvetlen előéletének sok homályos vagy elhallgatott részlete is van. Egy sor szabálytalan egyéniség és tragikus életsors

villan elénk a gyér adatokból és célzásokból is. Mindezek a komor emlékek keserű örökségként ott riasztanak már a gyermek Ady Endrében, sajátos érzékenységetől felnövesztve, amelyet, mint vallja, édesanyjától örökölt. A másik oldalon az apa nyers gyakorlatiasságú, feltörekvő becsvágya, a félpasztyi sorba lesüllyedve is megőrzött hétszilvás gőgje ellensúlyozza e félénk lágyságot. Vagyoni és osztályhelyzetének döntő hatása mellett a kortársak szerint apjának is köszönheti Ady a hajtóenergiáit: a lázadó elégedetlenséget, a támadó harci kedvet s gondolkodás- és kifejezőmódjának sajátosan eredeti, rap-szodikus módját. Emésztő szenvedélyeinek forrását is megtaláljuk a családkusza, kalandos sűrűjében – állapította meg Kovalovszky Miklós.

A kálvinista őseire oly büszke költő egyebek mellett így emlékezett: *„...ősi, legősibb kálvinista vagyok, s ha vallásos nem is lehettem, de életemben, munkámban benne volt a protestantizmus – s bár internacionalista vagyok – a legteljesebb magyarság.”*

Ady azt is számon tartotta, hogy anyai familiáján valami fátum ült. *„Egyik nagybátyánk remek poéta volt. Aztán kispap lett, s egy szomorú éjszakán agyonpuffantotta magát. Ha jól tudom, éppen itt történt Váradon. A nagynéninkről is szomorú mesét hallottunk. Azt meg a színpad ölte meg... A vérben van a baj, a vérben...”*

Szüleiről Ady a 20. század hajnalán, a Varga Ilonához írott egyik levelé-

ben, így vall: „Édesapám hétköznapi, praktikus ember. Az anyám egy poétikus lelkű, gyöngéd asszony, mártírja az apámnak. Az ő szívét örököltem, s ha sorsomat átkozom, az anyámat átkozom meg: az ő szíve az én szívem. Az apám megtagadott, mert nem elégít ki a magas ambíció, hogy szolgabíróskodjak odalenn valamelyik ronda faluban. Ő az anyámat okolja: »ő nevelt így« [...] Van még egy fivérem. Ő az apám nevelése. Ő be fogja váltani az apám reményeit, de mit ér ez annak a szegény mártírasszonynak, kinek szívéhez én állok közelebb... Egyforma a szívünk.”

Annak oka, hogy mártírasszonynak nevezte édesanyját a költő, talán anyja viszontagságos gyermekkorában, de házasságában is kereshető. Ady anyai nagyapja, Pásztor

Dániel református lelkipásztorként 1841-ben került Érmindszentre. Egy évre rá feleségül vette Kabay Gábor idevalósi gazda lányát. A költő édesanyja negyedik gyermekként született, de addigra már a család elkerült Érmindszentről. Pásztor Dánielnek nézeteltérése támadt egyházával, ezért röviddel első gyermekének megszületése után el akarták helyezni a faluból. Ezen úgy felháborodott, hogy áttért katolikus hitre, és a szatmári püspök szolgálatába állott. Rövidesen a szatmári katolikus püs-

A szülőház utcai szobája,
ma múzeum

pökséggel is szakított, és Mária lányának keresztlevele szerint „curator viarum”, azaz útbiztos a vármegyénél, szó szerinti fordításban útfelügyelő, míg saját halotti bizonylata szerint „vigil terrestrium”, azaz mezőőr volt. Mária négyéves korában elveszítette édesanyját, hatévesen az apját. Anyai nagybátyja, Kabay Gábor vette magához az árvát Érmindszenten. Még csak 16 éves volt, amikor hozzáadták a Lompértről jött kéréshöz, a 23 éves Ady Lőrinchez.

*A költő édesapja,
Ady Lőrinc*

Férjének édesapja, Ady Dániel Haddon volt Wesselényi Miklósnak gazdasztje. Könnyelmű, lump természete leapasztotta a lompéрти apai birtokot. Apja mulatozó természetét örökölte Lőrinc is, de annak könnyelműsége nélkül.

Az emlékezések egybehangzóan szókimondó, éles nyelvű, erőszakos, kötekedő, nyakas embernek mondják Ady Lőrincet. Ugyanakkor páratlanul szorgalmas gazda. Papp Aurél emlékeiben fürge, hetykén és magabízóan élő és beszélő emberként élt, akinek kötekedő természete mellett mindig furfangokon járt az esze. „Nem volt túl magas ember, de inas, keménykötésű, mint azok az emberek, akik a munkát mindig teljes szívvel, egész lélekkel és szeretettel végzik. Akkurátus embernek mondják az ilyen embert a Szilágyságban. Akkurátus a munkájában, beszédjében, magatartásában és egész életében. De talán még több is volt, mint akkurátus ember! Több, mert mindenkire felülről nézett, mindenkit kevesebb értékűnek tekintett. Ugyanakkor nagyszívű ember is volt, s ezt mi, gyermekek jól megérezteük.”

Ady Lőrinc rajongásig szerette a földet, és amint az előbbi visszaemlékezésből is kitűnik, szorgalmas gazda volt, aki keményen dolgozott birtokán, különkül, mint bárki a falujában.

Ady Lőrinc a családjával szigorú, feleségéhez csak akkor volt jó szava, ha szüksége volt az asszonyra, ha rossz természete valami bajba kever-

te. Ettől eltekintve a maga módján mégis szerette a családját. Érezte ezt nagyfia is, aki tisztelte, szerette szüleit, ahogy arról később Kabos Edének írt egyik nyílt levelében: „Érminszenek nekem legeslegelőször is az édesanyámat jelenti, aki sóhajtani se mer, ha én netalán alszom és álmodom, és az édesapámat, aki pontosan hajnali öt órakor káromkodja el magát az alsó udvarban, holott ma már nem is engedjük gazdálkodni, kicsi földjét bérbe adattuk, s két olyan szükségtelen venszelédje van, akikért nem érdemes a tüdőt szaggatni. [...] Nagyon szeretem és félttem azt a két öreg embert, akik az anyám és az

A költő édesanyja,
Ady Lőrincné Pásztor Mária

apám. Az anyámat különösen, a valamikor hét vármegyére szóló szépséget és jószágot, aki talán miattam öregedett meg hamarabb, mintsem szabad lett volna, de az apámat is, aki ma még nekem és Lajos testvéremnek öccsüül tetszhető, komikusan fiatal, de bizony mégis öreg...”

A férj zsarnok, erőszakos, a szóbeszéd szerint szoknyabolond természete miatt sokat szenvedett mellette a halk szavú, szelíd, törékeny, szép asszony, akinek ráadásul később állandóan aggódnia kellett nagyfiáért is.

Pásztor Mária, akinek kedvéért Papp Aurél szerint pántlikás négyökrös szekéren jött el Ady Lőrinc Lompérről Érminszenre, maga volt a megtettesült szelídség, jószág és szeretet. „Kicsiny, de délceg természetére még jól emlékezem gyermekkoromból, s megtört, az élettől meggyötört, mindig bánatos arcára, fénylő bogárszemére is. Ott sürgölődött a keskeny udvaron, s mindent látó tekintetével mindig a gyermekeit féltette, hogy még a gyenge szél se ártson az ő drága fiainak. [...] Szinte nem volt saját élete, férje és fiai életét élte és szenvedte.”

Az Ady testvérek

A költő az Ady család első fiúgyermekéként látta meg a napvilágot 1877. november 22-én. Egy nappal születése után András névre keresztelték. Nem sokkal később a szülők a szében csengő Endrere változtatták

elsőszülött fiuk nevét. Úgy tartják, hogy „táltos-jellel” született a költő: mindkét kezén egy-egy csenevész hatodik ujjja is volt, ezeket még akkor eltávolították. Ilyesmi az Ady családban már többször is előfordult. A költő egyik versében maga is azt fejtegette, hogy „táltosok átkos sarja talán”. Az első fiú születésekor Ady Lőrinc és felesége hároméves házasságok. Öt évvel később megszületett a második fiuk is, Lajos. Endre a második gyermekük volt, mivel 1875-ben, házasságuk után másfél évre megszületett a mindössze hét hónapot élt Ilonka lányuk.

A gyermekévek helyszínei, gyermekszerelemek

A temető szomszédságában levő szülői ház ablakai közül volt, amelyik a sírkertre nézett, s a költőnek az ebből fakadó gyermekkori félelmei vissza-visszatérnek majd egyik versében is: *„Egy ablaka lesz a szobámnak / És arcomon ezer redő / S száz lépésre a temető. // Kis temető a falu alján, / Olyan szelíd s mégis merész? / Holdas éjen szemembe néz. // Hajnalig bámultunk egymásra / S olykor a lelkem is remeg: / Jaj, a temető közeleg. // Engem is visznek titkos szárnyak / S már azt sem tudom, hogy vagyok, / Hogy élek-e s a Hold ragyog. // Alszik a falu, én virrasztok, / Nézem, nézem a temetőt: / Itt van az ablakom előtt.”* Amint az egyik novellájában is írta: *„Mindig félttem, és csak erre vagyok egy csöppet büszke, hogy mindig félttem, tehát az előkelőbb emberfajtával lehetek atyafiságban. Félttem a közeli temetőtől gyermekkorom falujában, s a házhíjának ajtaján mindig láttam a sötétben fehér, halott árnyékokonaimat besuhanni...”*

De nemcsak félelmet gerjesztett a kis Endrében a régi temető látványa: napközben kitűnő játszóhelynek is bizonyult. Öccsének tanúsága szerint a beroskadt, már-már rétté egyengetődött ótemetőben labdáztak. Gyakran mentek a mintegy másfél kilométer távolságra levő Érhez is, sóskát szedni, fürödni. Ez már az apai tag közelében, a Bence-domb mellett volt, amelyről a kis Endre sokáig azt hitte, hogy azon túl megszűnik a világ. A gyermek fantáziáját a helyi mondákon kívül a falu furcsa babonái és kísértethistóriái is megmozgatták.

Gyermekkorának másik döntő és egész életét meghatározó motívuma az igen korán ébredt szexualitás, a kis leánypaj-

tásokban is a nőt kereső nemi érdeklődés, a mohó szerelemvágy volt – amint arra Kovalovszky Miklós is rámutatott.

„...Hároméves koromban már nem kellett, csak leány-játszótárs. Vigyázatlanságból és szerencsétlenségből ilyen rettenetes korán elém tárult egyszer színjátéka a legnagyobb titoknak, s én már hároméves koromban nem voltam ártatlan. Ha tudták volna, milyen szörnyű az, amit csak istenien furcsa és ártatlan paródiának néztek azok, akiknek gondot kellett volna viselni reám. Én hároméves korom óta mindig szerettem, emésztően, viharosan és sokszor. Hétéves koromban meg akartam halni, mert nem csókol meg az a leány, aki talán az én szomorú szerelmeim hősnői között ma is legékesebben és legelevenebben él...”

Gyermekkori játszótársa a kis Pápay Róza volt, akiről megemlékezett A Hágár oltára néhány sorában is: *„...Lósóskás parlagon ébredt föl / Egykor e bűnös, ős szerelem: / Róza, a szomszédék kis Rózája / Bujósdit játszott velem...”* Már ettől az időtől kezdve várta, hogy jön-e a szerelem, s miközben nem tudta azt, hogy mit is akar tulajdonképpen, abban biztos volt, hogy „Asszony az oltár”, s asszony nélkül meghal.

Még nyolcéves sem volt, amikor a kálvinista iskolában egy rövid ideig volt egy osztálytársnője, akit Pestről hozott le a nagynénje. A *Szuzsu és én* című novella tanúsága szerint a kis Endre mindjárt szerelmes lett belé, annak ellenére, hogy a leányka idő-

sebb volt nála. Ő akkor hétéves elmúlt, a novellabeli Zsuzsu már kilenc volt. „Nyúlánk és szőke volt Zsuzsu. Csodálatosan fehér bőrű s nagy kék szemű. Mikor első napon ült velünk a kis nádastetejű iskolában, mindannyian remegtünk. [...] Valamennyiünket megejtett női voltával is. Én nagyon különöset éreztem. Messziről érkezett, idegen és szerelemre termett nők

Így néz ki napjainkban az
érmindszenti református templom

igézetét akkor éreztem először. [...] Egy bokor alján, a templom mellett megfogtam a Zsuzsu karját. Egy fejjel nagyobb volt a leány, mint én. Borzas fejecskejét lehajtotta a vállamig, hogy súgjak a fülébe. Én elkaptam a fejét, csókoltam a fehér arcát, a kis nedves, piros száját.

Kiszabadította magát Zsuzsu, s engem eldobott. Nagyon megijedtem, s vörös voltam, mint egy rák. Könyörögve pislogtam Zsuzsura. Zsuzsu büszkén föl emelte a fejét... Rettenetes nap volt ez. Zsuzsu bent mindig haragosan és készülődvé nézett rám. És nem szólott a tanítónak mégsem. Másnap sem, azután sem. Most már tudtam, hogy ő is szerelembe esett. De a száját nem engedte megcsókolni soha. Iszonyú hamisságot gondolt ki. Sok fájdalmat okozott nekem, s én keservesen átkoztam Pestet, honnan ilyen gonosz leányok jöttek...

Mikor aztán egyedül maradtunk a cimiteremben, megcsókolta a szememet. Ekkor csókolta először a szememet. És gőgicsélve mondta nekem Zsuzsu:

– Te kis csacsi...

Egyszer aztán elvitték Zsuzsut haza Pestre. Ekkor tudtam meg, hogy Zsuzsu még más fiúkkal is csókolózott. És csak jobban szerettem Zsuzsut, és szerencsétlen voltam sokáig...”

Ugyanez a történet köszön vissza Az első asszony versében is, de itt már Gizellának nevezi a költő ugyanezt a kislányt: „Vörös haja messze kilángolt / A fruska-nyájából. Még soha / Kis, kálvinista iskola / Nem láthatott ilyen csodát még: / Gizella kis zsidó leány volt... //

*Tudtam, hogy számomra csodát hoz / E más leány: csodát, sokat,
/ Izgató élet-titkokat. / Utáltam a többi leányt, mind / S Gizel-
lám, lelkem ma se átkoz. // Gizellám, én ma sem haragszom. /
Tavaszi virult a föld felett / S kis, hím lelkem hogy reszketett / S
hogy olvasztott kis leány-ajkad: / Ma is sínylem, óh, első
asszony.”*

A képeslapon a katolikus templom, a fogyasztási szövetkezet rég lebontott épülete, illetve az egykori katolikus iskola látható

A kis Endre többek szerint is akaratos, zsarnoki hajlamú volt, öccse is nyugös, környezetén zsarnokoskodó kisfiúnak rajzolta meg, aki a játékban is vezérkedni akart, de alaptermészete mégis csendes, komoly, visszahúzódó volt, a mesék, majd a könyvek kötötték le igazán. Nagyjából hasonlóan írta le őt Papp Aurél is: „Nem volt pajkos, inkább szelíd s magának élő. Elnézte a mások játékait, de ő nem igen kereste az alkalmat reá. Mulatott a csintalanságokon, ő maga azonban inkább komoly volt, mint pajzán. [...] A gyermek Endrében sok volt az önérzet, de türelemben olvadt fel, s fölüenyessége, amely szintén tulajdonsága volt, sohasem volt sértő. Ezért nem volt senki »haragosa«, mint majdnem minden diáknak.”

A falusi iskolákban

1883-ban „édes apánk kézenfogva a hat éves Endrét, s a református templom udvarán roskadozó kis, nádfedeles viskóba, a Katona Károly rektor uram iskolájába vezet – emlékezik Ady Lajos. – Itt tanulja három éven át a betűvetés, olvasás, zoltáréneklés és biblia-történetek komoly tudományát. Hogy milyen tanuló volt, s hogy kedvvel tanult-e itt – ki tudná azt ma megmondani? Névkönyvek, feljegyzések nincsenek ez időből, csak feltesszük, hogy a főkurátor fia bizonynyal első fiú lehetett a Katona uram primitív iskolájában, amely azonban minden ódsisága mellett a kényszerű viszonyok folytán két egészen modern pedagógiai gondolatot valósított

meg: a koedukációt és a szabadban való tanítást. Fiúk, lányok együtt tanultunk itt, s mivel pedig Katona Károly uram súlyos heptikával küszködött, s a két méter magas pici iskola-szobában fúladozott, a márciusi első napfénytől kezdve a templom fás udvarán: a cinteremben folyt a tanítás.”

Ezekről az évekről nem maradtak Adynak derűs emlékei. A sivár, primitív református iskola és a megkeseredett tüdőbajos tanító emléke visszaköszön a költő egy későbbi novellájában: „A tanító úr búsongott. A piszkos és vad gyerekek kergetőztek és birkóztak az udvar gyepén vidáman. Májusi délután volt, és szomorú a falu. [...] A tanító úr hangosan szeretne átkozódni. Ó, milyen nyomorúságos az élet... Ó, szép ifjúság a debreceni kollégiumban! Ó, vidám kostaévek! Hát ezért volt minden, hogy itt megvénüljünk?”

– Takarodjatok be! Hahó! Disznók! Nem halljátok? Hancúrozni persze tudtok? Aztán négy hét múlva a vizsgán megálltok, mint a bornyúk. Nyomorult csűrhe...

A gyermekek kedvetlen, gonosz arccal sompolyognak be a rossz szagú földes szobába. Recsegnek a korhadt, hitvány fapadok...”

A templom mögötti kis düledező iskolaépületet rég lebontták, a költő gyermekkora csak a szomszédságában levő kis református templom emlékeztet, amelyben az Ady család férfi tagjainak helye a szószék bal oldalán levő második rövid pad volt. Ady a templomról is megemlékezik az egyik novellájában: kicsi, meszelt, orgonátlan és dísztelen falusi templomocskának írja le, amelyet nemrég építettek egy még nyomorultabb, nagyon régi istenháza helyére.

Gyermekkori templomozások és áhítatok, falusi vasárnapok emléke köszön vissza a húsz év elteltével született, *Egy régi Kálvin-templomban* című versében: „Papunk ravasz, öreg bölcs, / Húsz éve is az volt már. / Templomunk Kálvin-templom, / Nincs benne cifra oltár, / A textus ma is Jézus / Épen úgy, mint húsz éve: / »Megtöretett a teste, / Megtöretett a teste, / Kiontatott a vére.« / Jártam turista kedvvel, / Vonatoztam, hajóztam, / De templom rég nem látott / Így, imádkozó pózban. / Be jó volna kacagni / Húsz év után megtérve: / »Megtöretett a teste, / Megtöretett a teste, / Kiontatott a vére.« / A hivek nagy, szent hittel / Figyeltek ott körültem. / Én, ha nem kacaghattam, / Legalább is

röpültem. / Ámenre tértem vissza / Húsz évből az igére: / »Megtöretett a teste, / Megtöretett a teste, / Kiontatott a vére.«”

A költő önéletrajzában így jelenik meg életének ez a korai szakasza: „A gyermekkorról nem tudok nevezetesebbet mondani, mint hogy koraérett, makacs, rossz kölyök voltam, de úgynevezett iskola-szemefénye. [...] Bolond érzékenységet, hamar jelentkezőt hoztam magammal, hamar értettem, szerettem és szenvedtem. Gyermekkorból a mesék igaztak meg, a verseket nem kedveltem, s a zsoltárokat könnyű nélkül nehezen tanultam meg. De azért verset már írtam akkor, amikor még a nagybetűket nem ismertem. [...] Hétéves koromban írtam az első versemet, Lajos öcsém egy sárbaeséséről rövid, de pompás gúnyú balladát. [...] Súlyos ifjúkori bűnöm volt a poézis, lakolnom kellett érte...”

Három év elteltével, 1886 őszén a kálvinista tanító elment a faluból, mivel az anyagi gondokkal küszködő református egyházközség nem tudta tovább fizetni. Az oktatást Török Ferenc lelkész vette át. Ady Lőrinc ekkor átíratta fiát a katolikus templomhoz közeli katolikus iskolába, ahol a jó képességű Hark István volt a tanító. Ady Lajos később ezt azzal magyarázza, hogy bátyját a következő év őszén szüleik már gimnáziumba szándékoztak adni. „Ez volt az oka, hogy bizony, a kálvinista kurátor a pápista iskolába íratta be a két fiát, ami majdnem olyan botránykő volt Érmindszenten, mint amikor negyven évvel előbb anyai nagy-

apánk a református parókiáról átköltözött a zárdabirtok tisztalakásába. Az új tanító vezetése alatt a Bandi fiú most már megismerkedett más studiumokkal is, mint a bibliai történetek és zsoltárok, sőt a következő évben – azzal a szándékkal, hogy a gimnáziumi I. osztályról magánvizsgálatot tegyen – az új tárgyakhoz hozzávették még a latin nyelvet is. A magánvizsgálatból azonban nem lett semmi, s 1888 őszén mégis csak az I. osztályba írták be a kegyesrendiek nagykárolyi nagygimnáziumába.”

Az Érmindszenten eltöltött utolsó két iskolai év emléke elevenedik meg Ady egyik novellájában: „*Iskolánk erkölcsös, katolikus iskola volt. Katolikus kátét tanultunk a nem katolikusok is. Az ajtó fölött egy szomorú gipsz-Krisztus lógott fekete, nagy fakeresztben. S éppen azelőtt két héttel kaptunk egy Szűz Mária-képet, nagyon szép Máriát, mosolygó szájút. E Mária Magyarország és Európa térképe között mosolygott. Tanítás ide-*

jén nem láthattuk, mert az állványos feketetábla került elébe. A Mária-kép fölött görényfajták füleltek, alatta két bamba oroslán: állattani ábrák. [...] Volt olyan hét, hogy naponként megnéztet bennünket a plébános. Száraz és szigorú ember, aki vert is.”

A katolikus iskola távolabb esett az Ady-portától, mint a református tanoda, de ez a kétablakos osztályterem sem volt sokkal különb az előbbinél. Az ötödik elemi osztályt követően a kis Endre elkerült szülőfalujából. Szülei a nagykárolyi piarista gimnáziumba írták be, ott végezte el az alsó négy osztályt.